

NAMIK KEMAL'İN HÜRRİYET KAVRAMINA BAKIŞI

Enes Atakan ÇAKIR¹

Öz

İnsan önceleri eyleyen sonrasında ise düşünen bir varlık olarak ifade edilir. İlk aşamalarda eşit olan lakin daha sonraları bu eşitliği kaybeden insanlar zamanla diğerlerinin kölesi haline gelmiştir. Köleliğin farkına varan insan eşitliğini ve hürriyetini aramıştır. Hürriyet kelimesi özellikle Fransız İhtilali ile birlikte hatırlanmış ve hürriyet kavramının yanında eşitlik, kardeşlik, vatan gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Türk yazınında bu kelimeler daha çok Namık Kemal ile anılır. Türk modernleşmesinde önemli bir yere sahip olan Namık Kemal yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti'nin önemli entelektüellerinden biridir. Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürebilmesi için düşünceler geliştiren ve bunları gazete, şiir, roman ve tiyatro gibi eserlerle anlatmaya çalışan Namık Kemal Yeni Osmanlılar akımının öncüleri arasında yer almıştır. Türk yazınına vatan, millet, hürriyet kelimelerini katan Namık Kemal, bu alanda birçok düşünürü öncülük etmiştir. Bu çalışma Namık Kemal'in "hürriyet" anlayışını incelemektedir. Namık Kemal Avrupa ile bağlarının olmasına rağmen modernleşmeyi topyekûn bir Batılılaşma olarak ele almamış, onun sadece faydalı olabilecek teknolojisini ve bilim anlayışını öğrenmek gerektiği görüşünü benimsemiştir. Yaşamı boyunca İslam ve Türk kültürü ile bağını koparmayan Namık Kemal, İslam değerlerini ve Batı'nın bilimsel gelişmelerini sentezleme girişiminde bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Namık Kemal, Hürriyet, Türk Modernleşmesi.

Jel Kodları: Z19, Z00, Z13.

THE CONCEPT OF LIBERTY IN TERMS OF NAMIK KEMAL'S PERSPECTIVE

Abstract

The people were a being who first acts and then thinks. People who were equal in the first stages but lost this equality later became enslaved. People that realized slavery sought equality and freedom. The word freedom was primarily remembered during the French Revolution, and concepts such as equality, fraternity and homeland emerged with freedom in this period. In Turkish literature, these words are referred to by Namık Kemal. Namık Kemal has an important place in Turkish modernization. He was one of the influential intellectuals of the Ottoman Empire during his lifetime. Namık Kemal, who developed ideas for the survival of the Ottoman Empire and tried to explain them with works such as newspapers, poetry, novels and theater, was among the pioneers of the New Ottomans movement. Namık Kemal, who added words such as homeland, nation and freedom to Turkish literature, pioneered many thinkers in this field. This study examines Namık Kemal's understanding of "freedom". Although Namık Kemal had ties to Europe, he did not think of modernization as a total westernization. Still, he believed that only using technology and understanding science should be taken from it. He never thought of breaking his ties with Islam and Turkish culture; on the contrary, he attempted to synthesize the scientific developments of Islam and the West.

Keywords: Namık Kemal, Freedom, Turkish Modernization.

Jel Codes: Z19, Z00, Z13.

---

¹ Lisansüstü Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ/TÜRKİYE. enesatakancaakir@gmail.com. Orcid No: 0000-0001-8660-3133

Makalenin Türü (Article Type): Derleme Makale (Review Article)

Makale Geliş Tarihi (Received Date): 22.01.2022

Makale Kabul Tarihi (Accepted Date): 12.04.2022

Atf (Cite): Çakır, E. A. (2022). Namık Kemal'in Hürriyet Kavramına Bakışı, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2022(1), 65-72.

1. Giriş

Namık Kemal Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan geri kaldığı dönemlerde doğmuştur. Geri kalmışlık ve dışarıdan gelen tehditler Osmanlı Devleti'ni hareketsiz bırakmış ve o dönemdeki çoğu aydını rahatsız etmiştir. Avrupa devletleri tarafından iç politikasına müdahale edilen bir devlet konumuna gelen Osmanlı Devleti'nin kurtuluş reçetesi modern olmaktır. Modern olmak için modernleşmiş olan devletleri örnek almak ve onlar gibi davranmak akla gelen ilk düşünceler arasındadır. Dönemin modern devletleri Avrupa devletleri olduğundan dolayı Osmanlı yüzünü Avrupa'ya çevirmiştir. Fakat tam bu noktada belli başlı problemler ve fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Batı olarak adlandırılan Avrupa devletlerinin toplum yapısı ve Osmanlı Devleti'nin toplum yapısı birbirinden farklıdır. Batı'nın insana, devlete, siyasete ve dine bakışı ile Osmanlı'nın bakışı aynı değildir. Bu durumda Batı'dan alınan şeyler Osmanlı Devleti sınırları içinde sorunsuz bir şekilde işlev görmemiştir. Bu noktada farklı yöntemler izlemek gerektiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bir tarafta tam anlamıyla Batılı olmak gerektiği görüşü mevcutken diğer taraftan Batı'nın belirli özelliklerini almak gerektiği görüşü vardır. Batı'dan alınacak yeniliklerin Osmanlı Devleti'nde düzgün işlev görebilmesi için toplumun da devletin de Batı toplumu ve Batı devleti gibi olması gerekir. Ancak söz konusu toplumlar ve devletler aynı değildir. Bu doğrultuda toplum ve devleti belirli reformlar veya hamlelerle Batılı gibi tasarlamak gerekmektedir. Fakat bu görüşe karşı olarak, devletin ve toplumun Batı'ya benzemesine gerek olmadığı, böyle olduğu takdirde toplum olarak özünü ve kültürünü kaybedeceği görüşü vardır. Bu görüş, Batı'nın bilim ve teknolojik gelişmelerdeki üstünlüğünün herkes tarafından kabul edilmesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, bu görüşe göre Batı'nın teknolojik yeniliklerini almak demek Türk kültürünü ve değerlerini terk etmek demek değildir. Binlerce yılı aşkın Türk ve İslam kültürünü bir kalemde silip atmak gerçekleşmesi kolay olan ya da istenilen bir durum değildir. Namık Kemal İslam ve Türk kültürü ile Batı'nın bilim anlayışını sentezleme açısından önemli bir yere sahiptir. Namık Kemal, Batılılaşım fakat özümüzü, kültürümüzü, kimliğimizi ve dinimizi koruyalım anlayışına sahiptir. Çünkü Namık Kemal için iyi bir yönetim şekli, dini hukuk olan şeriatın gerekliliklerini yerine getiren bir yönetim şeklidir(Mardin, 1996, s. 322). Batı'nın ve Osmanlı'nın toplum anlayışının farklı olması, uygulamaların da farklı olması gerektiği anlamını taşımaktadır. Batı liberal düşüncesinde hak, hukuk, hürriyet gibi kavramlar genel olarak bireyi temele alır. Fakat Doğu devletlerinin hakim olduğu bir düşünce dünyasında yetişmiş olan Namık Kemal için bu ifadeler birey ile birlikte halk kavramını da öne çıkarmaktadır (Polat & Erdoğan, 2020). Kendine has değerleri koruyabilmek için halkın bilinçlenmesi gerektiğini düşünen Namık Kemal, eserlerinde de halkın anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Halkın genel itibari ile bazı tehlikeleri öngörememesi yeteri kadar bilinçli olmadığı düşüncesini doğrulamaktadır. Dolayısıyla bu bilinçsizliğin farkında olan Namık Kemal, eserlerini halkı bilinçlendirme gayesi ile kaleme almıştır. Namık Kemal'in vatan ve hürriyet kavramlarına eserlerinde sıkça yer vermesi bu bağlamda ele alınmalıdır.

2. Namık Kemal'in Hayatı

Namık Kemal 1 Aralık 1840 yılında Tekirdağ'da hayata gözlerini açmıştır. Küçük yaşta annesini kaybeden Namık Kemal, dedesi ve ninesi tarafından yetiştirilmiştir. Dedesi ile birlikte Afyonkarahisar, Kars ve Sofya'da bulunmuştur. Çeşitli sebeplerden dolayı şehir değişikliği yapmış bu yüzden de hep özel hocalar tarafından eğitim almıştır. Asıl adı Mehmet Kemal'dir. Namık ismini ona Sofya'da kaldığı dönemde tanıştığı Eşref Paşa tarafından verilmiştir. Küçük yaşlarda edebiyat, tasavvuf ve aruz dersleri alan Namık Kemal muhafazakâr bir tutuma sahiptir. Ustası Lefkoçalı Galip ve meclis şairleri ile kurduğu ilişkiler dolayısıyla Namık Kemal'in İslami inancı erken dönemlerde güçlenmiştir (Mardin, 1996, s. 320). 1857 yılında Sofya'dan İstanbul'a dönen Namık Kemal burada Hariciye Nezareti Tercüme Odası'nda görev almaya başlamıştır (Polat & Erdoğan, 2020, s. 403). İstanbul'da önemli isimlerle temas halinde olan Namık Kemal entelektüel birikimine önemli katkılar sağlamıştır. Ziya Paşa, Leskofçalı Galip, Ahmet Arif Hikmet ve Şinasi gibi isimlerle tanışmış, şair topluluğu olan Encümen Şuara'da yer

almıştır. Şinasi ile olan münasebeti sayesinde Tasvir-i Efkar gazetesinde siyasi ve sosyal konuları içeren yazılar yazmıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesi amacını taşıyan Namık Kemal sosyal ve siyasi konular hakkında yazılar yazmaya başlamasının ardından ilerleyen dönemde İttifak-ı Hamiyet teşkilatına katılır (Ekinci, 2021, s.21). Bu teşkilatın bazı kurucu üyeleri yazdıkları eleştirel yazılardan dolayı yurtdışına kaçmak zorunda kalmışlardır. Namık Kemal’ de yazmış olduğu Şark Meselesi yazısı yüzünden Erzurum Vali Muavinliği’ne sürgün edilmiştir. Bu görevi icra etmek konusunda tereddütte kalan Namık Kemal’i Mısır prensi Mustafa Fazıl Paşa Yeni Osmanlılar adına çalışmalar yapmak için Paris’e davet eder (Ekinci, 2021, s. 22) Ziya Paşa ile önce Paris’e giden Namık Kemal ardından 1868’de Hürriyet gazetesini çıkaracakları Londra’ya gitmiştir (Öztaş, 2020, s. 434). Sosyal ve siyasal yazılar yazmaya devam eden Namık Kemal bir süre sonra İngiltere’den ayrılarak İstanbul’a geri döner. İstanbul’da belki de sürgünün vermiş olduğu çeşitli sıkıntıları tekrar yaşamamak için muhalif yazılarına ara verir. Daha sonra “İbret” gazetesinde yazmaya başlayan Namık Kemal’in gazetede çıkan “Garaz Marazdır” isimli yazıdan ötürü gazete dört aylığına kapatılır ve Gelibolu’da mutasarrıf görevine atanır (Ekinci, 2021). Gelibolu’da kısa süren bu görev sonunda tekrar İstanbul’a dönmüş ve daha sert eleştiriler yazmaya başlamıştır. Bu sıralarda “Vatan Yahut Silistre” isimli piyesini yazmıştır. Piyeste vatan ve millet vurgusunun yoğun olması üzerine, halk bundan çok etkilenerik İstanbul sokaklarında “Yaşasın vatan, yaşasın Kemal” ve benzeri sloganlarla yürümeye başlar (Ekinci, 2021, s. 23). Namık Kemal’in ses getiren bu eseri, hükümet kanadında ciddi tedirginliğe yol açmış ve Magosa’ya sürgün edilmiştir.

Namık Kemal’in, Magosa’da Mutasarrıf olan Veys Paşa’nın kendisine verdiği destekler sayesinde pek fazla sürgün hayatı yaşadığı ifade edilemez (Sarıçoban, 2019). V. Murad’ın tahta geçip af ilan etmesiyle birlikte Kıbrıs’tan ayrılarak 19 Haziran 1876’da tekrar İstanbul’a ulaşmıştır (Öztaş, 2020, s. 434). Ancak V. Murad sağlık problemleri yüzünden tahtan indirilmiş yerine II. Abdülhamit geçmiştir. Sultan II. Abdülhamit döneminde mecliste okuduğu bir beyit yüzünden tutuklanan Namık Kemal Girit adasına yerleşmesi şartı ile serbest bırakıldı. Daha sonra kendi istediği ile Midilli’ ye gönderildi. Bunun üzerinde Namık Kemal, 19 Temmuz 1877 günü İstanbul’dan Midilli’ye doğru yola çıktı (Sarıçoban, 2019, s. 523). Midilli’de yedi sene kalan Namık Kemal, orada Rum halkı ve memurlarla yaşadığı anlaşmazlıklar dolayısıyla 1884 yılında Rodos Mutasarrıflığına atandı. Rodos’ta üç yıl kalan Namık Kemal, bir yabancı konsolosun evine yapılan saldırı sebebiyle oradan alınmış ve Aralık 1877 yılında Sakız Mutasarrıflığı’na tayin olmuştur (Sarıçoban, 2019, s. 524). Burada daha önce yakalandığı zatürre hastalığı sebebiyle hayata gözlerini yummuş ve Padişah II. Abdülhamit, Gelibolu’da Namık Kemal için bir türbe yaptırmıştır.

3. Hürriyet Kavramı

Hürriyet kavramı farklı algılamalara açıktır. Hürriyet genellikle özgürlük kelimesinin eş anlamlısı olarak ifade edilir. Bu ifade yanlış değildir. Hür insan özgür insan anlamına gelir. Ancak bu hür algısı döneme, coğrafyaya, toplum yapısına, inançlara ve geleneklere göre fark gösterebilmektedir. Örneğin Antik çağ filozoflarından Aristoteles, herkesin hür olamayacağını, doğası gereği köle veya hür olduklarını belirtir. Ortaçağ’a damga vuran Hristiyan papaz ve filozof olan Augustinus’a göre ise hürlük yalnızca her şeyi yaratan Tanrı’ya aittir. İnsan geçici bir beden ve hayatta hür olamaz. Çünkü insanın her istediğini yapabilecek kudreti yoktur. Bundan dolayı da hürlük her şeyin sonsuz yaratıcısı olan Tanrı’ ya uygundur. Aydınlanma çağına etki eden birçok düşünürü göre ise hürlük tüm insanlığın hakkıdır. Jean Jacques Rousseau, meşhur toplum sözleşmesi eserinde tüm insanların doğası gereği özgür olduğunu ancak onu kısıtlayan çevresel, yönetsel, kültürel “zincirler” olduğunu belirtmektedir (Rousseau, 2016). Öte yandan hürriyet bazılarına göre kazanılması, yani uğruna savaşılmaması gereken bir şeydir. Dolayısıyla her insan hür olamaz ancak bazıları olabilir. Hürriyet birçok açıdan algılanabilir. Maddi yönden bakıldığında bedensel olarak insanın tamamen hür olabilmesi imkânsızdır. Hür olmayı düşünsel bir durum ise düşünceyi etkileyen çevresel, iklimsel, yönetsel vb. çok farklı etkenler olduğu

göz önünde bulundurulursa tamamıyla düşünce hürlüğünden bahsedilebilir mi? Bu tartışmalar genellikle felsefi tartışmalardır.

“*Türkçede hürriyet sözcüğü, Arapça ‘hurr’ dan türetilmiş soyut bir isim olan ‘hürriyya’ kelimesinden gelir*” (Sarıçoban, 2019, s. 517). Arap dünyasında yaygın olarak hukuk ve sosyal yaşamda kullanılmıştır. Hürriyet, bağlı olmama, engellenmemiş olma, dışarıdan etkilenmemiş olma, zorlanmamış olma şeklinde ifade edilir (Akarsu, 1984). Tarih boyunca yaşamlarına başka güçlerin (ki bu bir tanrı, yıldızlar, nesnelere, insanlar, doğa olayları gibi maddi veya manevi akla gelebilecek her şey olabilir) müdahale edip etmediği insanlar tarafından hep merak edilmiştir. Bu sebeptendir ki hürriyet kavramı, hukuk, psikoloji, felsefe, din gibi alanların dolaylı veya dolaysız yönden ilgilendikleri bir konu olmuştur. Günümüzde hürriyet genel anlamda birinin başkalarına herhangi bir zarar vermeden, istediği her şeyi yapabilme imkânına sahip olması olarak algılanmaktadır. Öte yandan hürriyet irade ile bağlantılı olduğundan ancak insanla birlikte anlam kazanabilir. Hürriyet sorununun ancak birey olan insana izafetle çözülebileceği aşikârdır (Çuhadar, 2007). Hürriyet problemi devlet yönetimi açısından değerlendirildiğinde sınıflar arasındaki rekabetin ortaya çıktığı görülmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında ortaya çıkan yeni sınıfların hürriyet için mücadele ettiği, egemen güçlerin ise sahip olduğu iktidarı kaybetmemek için diğer sınıflara kısıtlı hürriyet tanıma eğilimi içine girdikleri ve hürriyet kavramının içeriğini boşaltarak çıkarları doğrultusunda kullandıkları görülmüştür (Çuhadar, 2007, s. 146). Başka bir deyişle devlet nazarında hürriyet, yönetenler ve yönetilenler arasındaki çatışmaların veya mücadelelerin bir parçasıdır. Yönetenler hürriyete daha az anlam yüklemeye eğilimindeyken, yönetilenler hür olmayı hayatın temel amacı olarak algılamaya eğilimlidirler. Bu durumda yöneten sınıf hürriyeti görmezden gelirken yönetilenler bunun önemini her fırsatta dile getirirler. Dolayısıyla hürriyet mücadelesi baskı altında olan gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir.

4. Namık Kemal ve Hürriyet Kavramı

Osmanlı Devleti 600 yılı aşkın bir süre hüküm sürmüştür. Tarihteki birçok devlet gibi Osmanlı Devleti de kuruluş, yükselme, duraklama, gerileme ve dağılma dönemlerinden geçmiştir. Özellikle yükselme döneminde dünyadaki hakim siyasi güç olan Osmanlı Devleti, gerileme ve dağılma dönemlerinde bu hakimiyetini kaybetmeye başlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa’da yaşanan sanayi devrimi ve ulus devletlerin doğuşu Osmanlı Devleti’nde de kıpırdanmalara sebep olmuştur. Artık Osmanlı Avrupa karşısında kurduğu üstünlüğü kaybetmiş ve Avrupa’nın üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu geri kalmışlık birçok düşünür tarafından dile getirilmiştir ancak farklı çözüm yolları önerilmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşamış ve devletin yıkıldığını görmese bile dağılma sürecine yakından şahit olan Namık Kemal, “Yeni Osmanlı” hareketinin önemli isimlerinden biridir. Bu hareketin temel gayesi Osmanlı Devleti’ni içine düştüğü durumdan kurtarıp yıkılmasını engellemektir. Kurtuluş olarak ima ettikleri şey İslam değerlerini kaybetmeden Avrupa devletleri gibi modern olmaktır. Başka bir deyişle yeni Osmanlıların görüşlerine göre Osmanlı Devleti Batılılaşmayı gerçekleştirirken Müslümanlığı muhafaza etmeliydi (Polat & Erdoğan, 2020, s.405). Pek çok fikir ayrılıkları olsa da birleştikleri bir nokta vardı o da devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmaktı.

Avrupa’da gelişen teknolojilerin ve yaşanan devrimlerin etkisinde kalan Osmanlı aydınları, devletin acilen kendini reforme etmesi gerektiği kanaatine varmışlardır. Reformların kaynağı genellikle askeri, siyasi ve teknolojik olarak üstün kabul edilen Avrupa devletleri olmuştur. Avrupa tarzı okullar ve eğitimlerin yapılabilmesi için Avrupalı öğretmenler getirilmiştir. Avrupa devletlerinin örnek alınmasının sonucunda Osmanlı Devleti’nde bazı uygulamaların Avrupa devletlerindeki gibi işlev görmediğinin farkına varılmıştır. Bu sırada fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bazı aydınlar “Topyekun Batılılaşmalıyız” anlayışını savunurken bazıları ise “Batının sadece teknolojisini almalıyız” anlayışını savunmuşlardır. Bu noktada Namık Kemal ikinci görüşü savunanlardandır. Namık Kemal burada dine

ve kültüre müdahale edilmemesi, ancak teknolojik ve yönetim anlamında değişikliklerin olması gerektiği görüşündedir. Hatta İslam'ın modern çağa ayak uyduramadığı ve bu yüzden terk edilmesi görüşlerine karşın Namık Kemal, İslam'ın geri kalmışlığının sebebinin içinde barındırdığı kusurlarda değil, onu kendi kendine gelişmesine engel olmaya çalışan Batı devletlerinde görmekteydi. Hilmi Ziya Ülken'e göre Namık Kemal, maneviyat açısından islami ve doğulu, şekil olarak batılı olmak isteyen düalist Tanzimat zihniyetini en iyi ifade eden kişidir. İslam değerlerini ve hayat tarzını destekleyen Namık Kemal, Avrupalılara karşı İslam'ın başarılarını savunmakla beraber Avrupa kuvvetine karşı dengeleyici bir kuvvet olarak Osmanlı liderliğinde “panislamik” bir birlik fikrini ileri sürmüştür (Lewis, 1993, s. 141).

Namık Kemal “*Devletin kurtuluşunu meclislerde, Anayasada aramıştır*” (Sarıçoban, 2019, s. 525). Yeni Osmanlı hareketi sebebiyle Londra ve Paris'te bulunan Namık Kemal orada Fransız düşünürlerden ve Fransız İhtilali'nin sonuçlarından etkilenmiştir. Namık Kemal siyasi görüşlerini Montesquieu ve Rousseau'dan, yönetim şekli anlayışını da Londra ve Paris'teki parlamentolardan almıştır (Lewis, 1993, s. 142). Liberal düşüncelerle İslam'ı kaynaştırmaya çalışan Namık Kemal, esasen İslam'ın liberal ve özgürlükçü bir din olduğunu ispatlama çabasındadır. Egemenliğin belirli kişilere ya da sınıflara ait olmadığını aksine herkesin egemenlik hakkı olduğunu Londra'da çıkarttığı “Hürriyet” gazetesinde yazan Namık Kemal, egemenliğin esasen İslam gelenekleri içinde bulunduğunu kanıtlayarak meşrutiyet istemekteydi (Sarıçoban, 2019, s. 525). Namık Kemal'in bu kadar padişahçı ve islamcı olması bazı aydınlar tarafından eleştirilse de o bu görüşlerini değiştirmemiştir. Namık Kemal Türkiye'de parlamenter hükümet ve insan haklarından bahseden ilk kişi olmamasına rağmen bu kavramlar arasında bağlantı kuran, yasalara bağlı bir demokrasi fikrini açık bir şekilde dile getiren ilk kişidir (Lewis, 1993, s. 142). Namık Kemal ne olursa olsun hangi sisteme geçilirse geçilsin Padişah ve İslam ile birlikte sentezlenmesi görüşündeydi. Başka bir deyişle Namık Kemal ihtiyaçlar neticesinde adaptasyon amacı gütmekteydi. Batı ile temasında büyük bir ayıklama fikriyle hareket etmekteydi (Tanpınar, 1977, s. 76). Eğer Türk düşünce dünyasını gelenekçiler ve moderniteçiler olarak ikiye ayırırsak Namık Kemal'i devlet anlayışında moderniteci, toplum anlayışında gelenekçi olarak ifade etmek yanlış olmaz.

Namık Kemal Türkiye'de iki fikrin havarisi olarak ün yapmıştır: Hürriyet ve vatan (Lewis, 1993, s.141). Koyu bir vatansever ve hürriyetçi bir kişiliği olmasına karşın dinine bağlı bir Müslüman olan Namık Kemal “Vatan” kavramından bahsederken topluluğu değil, üzerinde yaşanan toprağı ifade etmek istemiştir (Lewis, 1993, s. 141). Polat ve Erdoğan (2020)'a göre Namık Kemal'de hürriyet ve vatan düşüncesinin ilerlemesi kendisinin Fransızcaya hâkim olmasından kaynaklanmaktadır. Fransız aydınların ihtilal ve aydınlanma sonrası düşünceleri liberal perspektifte gelişmiştir. Bu liberallik Namık Kemal üzerinde de etkisini gösterir. Batı'da birey temelli bir toplum modeli hâkimken Osmanlı'da devlet temelli bir toplum yapısı hâkimdir. Hal böyle iken Osmanlı'da ve Avrupa devletlerinde bireye bakış ve tanınan haklar aynı değildir. Namık Kemal bu farklılığı uzlaştırma çabası içine girmiştir. Bu sebeplerden ötürü Namık Kemal hürriyet ve cumhuriyet fikirlerine yabancılığı olmayan bir aydındır. Londra'da “Halkın hakimiyet kurması halinde cumhuriyet kurma hakkı da olması gerekmez mi?” sorusuna, “Elbette, o hakkı kim inkar edebilir? İslam dini de bir bakıma cumhur değil midir?” cevabını vermiştir (Banarlı, 1971, s. 895).

Ahmet Hamdi Tanpınar Namık Kemal'in şahsiyetini yansıtan en uygun kavramın hürriyet olduğunu ifade eder (1977, s. 212). Namık Kemal'e göre hürriyete sahip olmak için çetin bir mücadele gerekir. Kazanılması gereken hürriyet uğruna can verilecek kadar önemlidir. Namık Kemal Hürriyet gazetesindeki yazılarında hürriyet hakkının herkese ait olduğunu belirtir. Kişinin hürriyet hakkı, toplumun ve başkalarının zararına olmamak şartı ile vardır. Namık Kemal'e göre hür kişi başkalarının hürriyetine müdahalede bulunmadığı takdirde istediğini yapabilen ve istemediğini yapmaya zorlanmayan kişidir. Hür insan sahip olduğu bütün haklardan yararlanmalı ve başkaları tarafından

engellenmemiş olmalıdır. Eğer herkes dilediğini ifade etme hürriyetine sahipse bazı düşünceler devlet, toplum ve birey için kötü sonuçlar doğuramaz mı? Hürriyet kötü emeller için kullanılamaz mı? Hürriyet zaman zaman kötü emeller için bir araç olarak kullanılsa da ona yine hürriyetle karşılık verilmesi gerektiğini belirten Namık Kemal, din baskısı, devlet baskısı veya zulümden kaçınılması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda hürriyet kavramı devlet, toplum ve birey arasındaki en hassas noktalardan biridir. Namık Kemal'e göre hürriyete dayalı bir toplum, düzenin sağlandığı, insanların esaretten kurtulduğu, ilerlemenin ve gelişmenin mümkün olduğu toplumlardır.

Türk modernleşmesine yaptığı katkılar sebebiyle Namık Kemal önemli etkiler yaratmıştır. Onun fikirleri ve bunları aktarma biçimi, etkili bir düşünür ve bürokrat olmasının yanında sanatçı kişiliğini de göstermektedir. Namık Kemal'in diğer çağdaşlarından ayrılan en temel özelliklerinden biri olan sanat toplum içindir anlayışını benimsemesi ve halkı sanat yolu ile bilinçlendirmesidir. Kendisinden sonra gelen çoğu düşünür, yazar ve politikacı üzerinde önemli bir etki bıraktığı gibi vatan, millet, hürriyet kavramlarının Türk literatürüne aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk' ün üzerinde de önemli bir tesiri olduğunu burada belirtmek gerekir. Ulus-devletlerin kurulmaya başlandığı, tabuların yıkıldığı, dengelerin değiştiği yeni bir dönem de Namık Kemal düşünceleri ve eserleriyle her zaman edebiyatta, tiyatrodaki, şiirde ve siyasette değinilmesi gereken bir kişilik olmuştur.

5. Namık Kemal'in Eserlerinde Hürriyet Kavramı

Namık Kemal gazete, tiyatro, roman, şiir gibi alanlarda pek çok eser vermiş ve bazılarında türünün ilk örnekleri olarak sayılan eserler ortaya koymuştur. İlk tarihi ve edebi roman gibi birçok ilke imzasını atmıştır. "Sanat toplum içindir" anlayışına sahip olan Namık Kemal'in bu kadar başarılı olmasının sebebi Şerif Mardin (1996)'e göre, "*çağdaşları ile karşılaştırıldığında daha yalın ve halkın anlayabileceği bir dil kullanmasıdır*". Namık Kemal sanatı toplumu bilinçlendirmek için bir araç olarak görmüş ve dönemin sorunlarını halka anlatabilmek için onların zihinlerinde gezinmiştir. Siyasi yönü kadar edebi yönüde güçlü olan Kemal, tiyatroyu halkın bilinçlenmesi için bir araç olarak görmüştür. Ancak ortak bir bilinç yaratarak devletin içine düştüğü durumdan kurtulabileceğini savunur. Ortak bir bilinç için ortak bir dil, ortak bir vatan, ortak bir hürriyet anlayışı gerekmektedir. Onun vatani içine düştüğü durumdan kurtarmak için yanıp tutuşan vatansever şiirleri, Türklerin vatan gibi kavramlar ile ilk defa tanışmalarını sağlamış ve günümüzde Türkçe antolojilerinin hala önemli bir parçası olmaya devam etmektedir (Mardin, 1996, s. 316).

*"Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten "
(Hürriyet savaşı korku dolu bir ateş olsa da dert değil;
insan olan bir can için savaş meydanından kaçır mı?)*

(Türk Dili ve Edebiyatı, 2007)

Hürriyet kasidesinden alınan bu alıntıda görüldüğü gibi Namık Kemal eserlerinde hürriyetin ölümü göze alarak savunulması gerektiğini belirtmiştir. Bunu belirtirken de halkın anlaması için dilini sadeleştirmiş ve onun eserlerini okuyanlar Namık Kemal'in vermek istediği inanç ve cesareti net bir şekilde idrak etmiştir. Hürriyet kasidesinde yeniliklerin faydalı olduğunu savunmaya çalışan Namık Kemal şiir dilinde de farklılıklar yapmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen yenilikler beraberinde başka farklılaşmaları da getirmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk de Namık Kemal'in eserlerini okuyup ondan etkilenenler arasındadır. Öyle ki Atatürk bir konuşmasında "Namık Kemal benim duygularımın babasıdır" demiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş temellerini atarken Namık Kemal'in vatan ve hürriyet

kavramlarının ışığında hareket etmiştir. Görüldüğü üzere Namık Kemal bir devletin yıkılmaması için ne kadar çaba harcasa da yıkılan devletin yerine kurulan Cumhuriyetin üzerinde de etkisini çok net bir şekilde göstermiştir.

Namık Kemal şiir, roman, gazete gibi alanlarda kalem oynatmış ancak tiyatroyu ayrı bir yere koymuştur. O tiyatroya hem eğlence gözüyle hem de eğitici bir gözle bakmaktaydı. Türkiye’de farklı türlerde tiyatro eserlerinin yazılması ve sahnede sergilenmesi, dilin herkes için anlaşılır bir dil olması ve halkın vicdanına seslendiği gibi eğlendirirken aynı zamanda eğitmesi gerektiğini düşünmekteydi (Sarıçoban, 2019, s. 527). Namık Kemal tiyatroyu hayatı yansıtan bir araç olarak kabul eder. Bu yüzden de eserleri arasında tiyatroya hayati bir önem atfetmiştir. Çünkü tiyatroyu toplumu harekete geçirme potansiyeli en yüksek olan araç olarak görür. Tiyatroyu, halka vermek istediği mesajları en iyi şekilde ileten bir sanat olarak gören Namık Kemal, toplum meselelerini olay ve kahramanlarının düşünceleri vasıtasıyla sunmuştur (Sarıçoban, 2019, s. 527).

Bunun en iyi örneği “Vatan Yahut Silistre” adlı tiyatro eserinde görülmektedir. Namık Kemal’in oyunun oynanmasından önce endişelendiği birtakım şeyler vardı. Eserin temel konusu “vatan sevgisi” idi. Ancak vatan kavramı halk arasında bilinmemekteydi ve halk Namık Kemal’ in ifade etmek istediği şeyi algılayamaz durumdaydı. Vatan denildiğinde akla bireyin doğduğu yer gelmekte idi (Sarıçoban, 2019). Oysa eser bugün anladığımız bir manada vatan bütünlüğünden bahsetmekteydi. Nitekim Namık Kemal eserin oynanmasından kısa bir süre önce meşhur “Vatan” makalesini yazarak izleyicileri oyun için hazırlama çabasına girmiştir. 1873’ te Güllü Agob tiyatrosunda sergilenen bu oyun büyük bir etki yaratmıştır. Namık Kemal’in beklemediği bir şekilde etki yaratan oyun halk tarafından olumlu tepkiler almasına karşın hükümet tarafından endişe ile karşılanmıştır.

Bu yaşananlar eser için olumlu olmasına ve Namık Kemal’in popülerliği yükselmesine rağmen sonuç Namık Kemal için iyi olmamıştır. Eser oynandığı sırada söylenen “Allah, muradınızı versin!”, “Muradımız budur!” laflarında geçen “Murad” kelimesi Abdülaziz’i oldukça tedirgin etmiştir. Çünkü kendisinden sonra padişah olacak olan varisin adı da Murad’dı. Bundan dolayı problem bir hükümet probleminde çok padişahlık meselesi haline gelmiş ve Namık Kemal ile arkadaşları cezalandırılmıştır” (Sarıçoban, 2019, s. 528). Akabinde “İbret” gazetesi kapatılmış, Namık Kemal ve arkadaşları cezalandırılmıştır. Namık Kemal 3 yılı aşkın süre sürgünde kalmıştır. Hükümet tiyatro üzerindeki sansürü her geçen gün arttırmış, diğer eserleri de kontrol altında tutma politikası benimsemiştir.

6. Sonuç

Osmanlı Devleti’de ortaya çıkan sorunların çözümü bir çok aydına göre modernleşme yolundan geçmekteydi. Fakat modernleşme kavramı farklı algılanmaktaydı. Bazı modernleşme düşünceleri sert ve kesin adımlar gerektirirken bazıları daha yumuşak ve ılımlıydı. Namık Kemal böylesine modernleşme tartışmalarının olduğu bir fikir ortamında yaşamıştır. Osmanlı Devleti’nin geri kalmışlığı, devletine, milletine ve dinine bağlı bir yaşam süren Namık Kemal’i oldukça rahatsız etmekte idi. Bu sebeple modernleşme tartışmalarına kayıtsız kalmamıştır. O dönemde yaşayan vatansever bir birey için modernleşme tartışmalarına kayıtsız kalmanın mümkün olmadığı aşikardır. Hal böyle iken bu bağlamda farklı düşüncelerin ve fikir akımlarının ortaya çıkması da olağan bir durumdur. Namık Kemal, aralarında Mehmet Bey, Mustafa Fazıl Paşa, Reşat Bey, Agâh Efendi gibi isimlerin bulunduğu yeni Osmanlı düşünce akımının öncüsü olmuştur. Devleti kurtarma adı altında girilen mücadele şiddetli çatışmalardan geçmektedir. Türk siyasi hayatında etki yaratan Namık Kemal egemenlik hakkı konusunda hürriyeti esas almıştır. Bu bağlamda devletin kurtuluşunu Batı devletlerinin yaptığı gibi anayasada arayan Namık Kemal Padişah ile ters düşmüş ve sürgün edilmiştir.

Modernleşme ve gelenekçi yaklaşımların çatıştığı bir ortamda Namık Kemal modernleşme görüşünü savunanlardan yanadır. Fakat modernleşmenin önemini belirttiği gibi geleneğin de toplum için önemli bir konumda olduğunu vurgular. Geleneğin işe yaramayan eskimiş yanlarının törpülenmesi veya

modernleştirilmesi gerektiği görüşünde olan Namık Kemal bu noktada pragmatist bir tavır sergilemiştir. Sentezci anlayışa sahip olan Namık Kemal'e göre birey, hürriyet düşüncesinde merkezi bir konumda bulunmaz. Yani hürriyet için birey önemlidir fakat merkezi ifade etmez. Ona göre hürriyet birbirleri ile uyum içinde yaşamak zorunda olan insanların olmazsa olmazıdır. Namık Kemal'e göre hürriyet uyumun gerçekleşmesi için temel düşünceyi teşkil eder.

Namık Kemal hayatını sanata ve devlet işlerine adanmış bir entelektüel olarak Türk tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Eserlerinde entelektüel birikimini ve amacını etkili bir şekilde yansıtmıştır. Bugün birçok sanat ve kültür derneklerine ismi verilmiş bir şahsiyettir. Avrupa ile olan ilişkisi sebebiyle Türk modernleşmesine yaptığı katkılar aşikardır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin fikri temelini oluşturan vatan, millet, hürriyet gibi kavramları literatüre kazandıran Namık Kemal pek çok görüş üzerinde önemli tesirler bırakmıştır. Batı egemenliğinin hemen her alanda etkili olduğu dönemde Namık Kemal, toplum olarak özün korunması gerektiği görüşünü benimsemesi ve Batı'nın sadece bilimsel yeniliklerini alınması gerektiği görüşü bu noktada önemlidir. Namık Kemal'e göre devletin geri kalmışlığının sebebi İslam dininin bağnazlığı değil, Batı'nın çeşitli entrikalarla İslam'ın gelişimini engellemesidir. Hatta Batı'nın içinde bulunduğu gelişmişliğin özünün zaten İslam'ın içinde var olduğunu savunmuştur. Toplumun özünün korunması gerektiğini ve sahip olduğu değerleri anlatabilmek için eserlerini başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Banarlı, N.S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Cilt 2)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çuhadar, C. (2007). *Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme*. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 131-150.
- Durmuş, M. (2014). *Şiirsel Tavrın Öncülüğünde İnsanı Yeniden Düşünmek: Namık Kemal Ve Hürriyet Kasidesi*. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 240-250.
- Ekinci, A. (2021). *Son Dönem Osmanlı Islahat ve Reform Tartışmaları: Namık Kemal'in Fikirleri Çerçevesinde Bir Modernleşme Önerisi*. İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Çev. Metin Kıratlı.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayıncılık A. Ş.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*. İstanbul: İletişim Yayıncılık A. Ş.
- Öztaş, S. (2020). Namık Kemal'in Tarihçiliği ve Tarih Metodolojisine İlişkin Düşünceleri, O. Alacahan ve S. Öztaş (Ed.), *Namık Kemal Hayatı-Düşünceleri-Eserleri* (s. 431-444). Ankara: Desen Ofset San. ve Ti. A.Ş.
- Polat, S. & Erdoğan, M. (2020) Namık Kemal'de Hürriyet Düşüncesi, O. Alacahan ve S. Öztaş (Ed.), *Namık Kemal Hayatı-Düşünceleri-Eserleri* (s. 403-414). Ankara: Desen Ofset San. ve Ti. A.Ş.
- Rousseau, J. J. (2016). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. Ayşe Meral) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Sarıçoban, G. (2019). Namık Kemal ve Hürriyet Fikri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 515-535.
- Tanpınar, A. H. (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı. (2007). <https://www.turkedebiyati.org/hurriyet-kasidesi-namik-kemal.html> adresinden alındı. Erişim tarihinin yazılması gerekmez mi?